

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

УДК 342

Курзова В. В., к.ю.н., докторант
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

Актуальні питання правового регулювання міжнародного співробітництва України в сфері боротьби з біотероризмом

У даній статті розглянуто правові аспекти забезпечення міжнародної співпраці України в галузі протидії біотероризму. Враховуючи активізацію останнім часом біогенетичних досліджень, у зв'язку з чим зростає загроза потрапляння біологічно небезпечних агентів в руки терористичних організацій та можливість їх застосування в якості біологічної зброї, запропоновано шляхи удосконалення міжнародного та національного законодавства з метою встановлення контролю над цим небезпечним явищем.

Ключові слова: біологічний тероризм, біологічні агенти, біологічна (бактеріологічна) зброя, біотерористична атака.

В данной статье рассмотрены правовые аспекты обеспечения международного сотрудничества Украины в области противодействия биотерроризму. Учитывая активизацию в последнее время биогенетических исследований, в связи с чем возрастает угроза попадания биологически опасных агентов в руки террористических организаций и возможность их применения в качестве биологического оружия, предложены пути совершенствования международного и национального законодательства с целью установления контроля над этим опасным явлением.

Ключевые слова: биологический терроризм, биологические агенты, биологическое (бактериологическое) оружие, биотеррористическая атака.

This article examines the legal aspects of international cooperation of Ukraine in the field of counteraction to bioterrorism. Given the recent intensification of biogenetic research, therefore, increases the risk of bio-hazardous agents in the hands of terrorist organizations and the possibility of their use as biological weapons, the ways to improve international and national legislation in order to establish control over this dangerous phenomenon.

Key words: biological terrorism, biological agents, biological (bacteriological) weapons, biological attack.

Актуальність. На кінець ХХ і початок ХХІ століття у світі склалася дуже напружена ситуація з питань протидії тероризму, як загалом, так і з найбільш небезпечною його формою — біотероризмом, що пов'язано із стрімким розвитком генної інженерії, появою новітніх біотехнологій, у т.ч. військових та розшифровкою геному людини, що дає можливість створення біологічної зброї генно-інженерного покоління. Все це ускладнює процес з протидії біотероризму, а відповідно, потребує радикальних змін до підходу боротьби з цим небезпечним явищем та активізацію всього світового суспільства, як на міжнародному рівні, так і у рамках кожної країни окремо. Оскільки біотероризм — це загроза глобального характеру, а окремі країни не можуть протистояти їй в поодиночці, — актуальною ця тема є і для України. Про підвищення рівня терористичної загрози в Україні, яка останнім часом стає надзвичайно серйозною проблемою для

нашої держави, наголошується у Рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 25.05.2012 р. «Про заходи щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні» [1]. Щоправда, стосовно власне біотероризму, то тут на жаль, можна поскаржитися на не виправдану лаконічність викладу рекомендацій українських вчених-правників. Однак про те, що правові норми в частині регулювання відносин з протидії біотероризму необхідно розробляти вже зараз, свідчать факти, які є безперечним підтвердженням того, що біотероризм глобалізується, і його небезпека має тенденцію до зростання в усьому світі. Зокрема, планетарний масштаб цієї проблеми став очевидним після терористичних актів 11.09.2001 р. в США, а у світлі останніх подій 18.07.2012 р. в Сирії — можливою наявністю в цій країні арсеналу біологічної зброї. Актуалізує необхідність дослідження обраної теми те, що існуюча система знань про феномен біотероризму, у т.ч. й правових, багато в чому виявила свою нездатність до розв'язання проблеми попередження та протидії цьому небезпечному явищу, а законодавство щодо цього знаходиться ще у процесі становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжнародного тероризму і боротьби з ним досить активно розроблялися як вітчизняними, так і зарубіжними фахівцями. Зокрема, соціальні, політичні, кримінологічні, кримінальні та інші аспекти тероризму висвітлено у працях В.Ф. Антипенка, О.В. Богданова, В.В. Василевича, П.І. Гришаєва, В.М. Дрьоміна, В.П. Ємельянова, Н.А. Зелінської, С.В. Ківалова, М.В. Костицького, В.А. Ліпкана, П.М. Рабіновича, Б.В. Романюка, Л.А. Федорова та ін. Однак, що стосується власне міжнародно-правового регулювання протидії біотероризму, то ця проблема залишається поза увагою вчених-правників, а тому є малодослідженою.

Метою дослідження є аналіз міжнародних актів та національного законодавства України в сфері співробітництва з питань протидії біотероризму та внесення відповідних рекомендацій щодо його удосконалення, з метою забезпечення біологічної безпеки, як в межах України, так і у світі в цілому.

Виклад основного матеріалу. Перш за все слід наголосити, що біотероризм визнається особливо небезпечним видом міжнародного тероризму. Від інших видів тероризму він відрізняється тим, що його основний деструктивний потенціал пов'язаний з ураженням живої сили, тобто людей, без заповідання шкоди матеріальним об'єктам. Дія знаряддя біотероризму заснована на використанні хвороботворних властивостей мікроорганізмів та інших біопатогенних агентів (далі — БА), що по суті, належать до біологічної (бактеріологічної) зброї (далі — б/з), тобто зброї масового знищення (далі — ЗМЗ) [2, с. 409 — 412]. Для доставки бактеріальних (біологічних) засобів можуть використовуватися ті ж носії, що і для ядерної і хімічної зброї (авіаційні бомби, снаряди, міни, ракети, генератори аерозолів та інші пристрої). Бактеріальні (біологічні) рецептури можуть бути застосовані через вибух боєприпасів та інших видів озброєння шляхом спрацювання аерозольних генераторів. Поширення інфекції можливо через інфікування природних осередків, повітряного простору, ґрунту, систем водопостачання, зараження продуктів харчування, медичних препаратів тощо, як шляхом аерозольного розпилення, так і шляхом вивільнення із спеціальних контейнерів у навколишнє середовище заражених на хвороботворні організми комах, кліщів, гризунів тощо, як переносники небезпечних хвороб можуть бути

використані й рослини, через впровадження в них небезпечних для здоров'я людини мікроорганізмів. При цьому, небезпека б/з визначається самою природою БА, а саме можливостями їх застосування не тільки проти людини, а й проти тварин і рослин, що становлять основу поживного балансу людини [3, с. 16; 4, с. 277 – 279, 454 – 456; 5, с. 46].

Пересічній людині все це може здатися черговою «страшилкою», адже, незважаючи на те, що створення б/з доступно багатьом державам, вона ще ніколи не застосовувалася в війнах, а ті країни, що здійснюють виробництво б/з, навіть ніколи не зважаться відкрито визнати цей факт, оскільки офіційно б/з заборонено. Проте, в останні роки у зв'язку з «вибуховим» розвитком біотехнологій скорочуються можливості контролю за б/з, а відповідно й зростає небезпека потрапляння її в руки терористів. Ймовірність застосування б/з терористичними організаціями не піддається кількісній оцінці, але вона цілком реальна, оскільки «вибір» БА для публічного використання у терористичних цілях в будь-яких масштабах і в будь-яких цілях (геноцид, позбавлення джерел живлення і, як наслідок голод, залякування, провокація внутрішніх заворушень, дестабілізація державного управління, економічної, соціально-психологічної і екологічної кризи, фізична і безкарне усунення «неугодних» політиків, державних діячів, президентів тощо) стає настільки величезним, що недооцінка небезпеки локального, регіонального або глобального біотероризму сьогодні неприпустима. Адже навіть в незначних кількостях використання б/з в страхітливих цілях може призвести до паніки населення, дезорганізації державних структур і в результаті – до небезпечних економічних і соціальних наслідків.

Всесвітня медична асоціація привертає увагу медиків усього світу до небезпеки б/з, адже її використання буде мати руйнівні наслідки для цивільного населення не тільки в районі застосування але і у віддалених місцях, можливо поза державних кордонів; наслідки застосування б/з представляють тривалу загрозу здоров'ю людей і можуть призвести до непередбачуваних змін у навколишньому середовищі, руйнуючи продовольчі ресурси людства і призводячи до значної захворюваності. Наявні же системи охорони здоров'я можуть виявитися безпомічними в полегшенні страждань, викликаних застосуванням б/з [6]. А якщо додати сучасні види транспорту, то критичним буде не площа ураження, а швидкість поширення епідемії, у зв'язку з чим існує реальна небезпека дуже швидко отримати міжнародну санітарну катастрофу.

Про небезпеку біотероризму йдеться у Резолюції ГА ООН № 49/60 від 09.12.1994 р. та Декларації № 51/210 від 17.12.1996 р. «Про заходи ліквідації міжнародного тероризму», що її доповнює. Про зростаючу загрозу біотероризму і небезпеку потрапляння б/з та засобів її доставки у руки терористичних груп та інших недержавних суб'єктів наголошується у Резолюціях РБ ООН № 1540 квітень 2004 р.; № 1977 від 20.04.2011 р. та ін. [7, с. 324, 330 – 335]. При цьому, Робоча група ООН з питань запобігання нападам з використанням ЗМЗ повідомляє, що «...інститути, вповноважені опікуватися біоагрозамися мають слабку організаційну структуру, неповні та вузькі повноваження, що заважає їх діяльності коли йдеться про вжиття таких контрзаходів, як запобігання нападам, готовність до нападів і відповідь на них» [8, с. 10]. На зростання загрози вчинення актів біотероризму неодноразово вказує Інтерпол. Зокрема, ще в 2005 р.

Генеральний Секретар Інтерполу заявив, що «...світ трагічно невідготовлений до подібного терористичного акту, а співпраця між правоохоронними органами та органами охорони здоров'я в цій галузі недостатньо розвинена» [9]. Велика зацікавленість терористів у придбанні б/з відзначається й у Звіті Ради національної розвідки США за Проектом 2020 «Контури світового майбутнього» [10], а у доповіді експертів національної розвідки США «Глобальні тенденції – 2025: мінливий світ» наголошується, що по мірі поширення технологій, можливості для терористичних атак з використанням б/з зростуть [11].

Боротьба з біотероризмом являє багатоаспектну і багатовекторну діяльність, яка може здійснюватися тільки у взаємодії різних суб'єктів міжнародного права, а її ефективність багато в чому визначається дієвістю міжнародних механізмів у сфері запобігання розробки і обігу БА, передбачених міжнародною Конвенцією про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про їх знищення від 16.12.1971 р. (далі – КБТЗ) [12, с. 436 – 441], яка встановлює абсолютну заборону її учасникам на розробку, виробництво, накопичення, збереження та/або придбання яким-небудь іншим чином БА та токсинів, що в силу своїх характеристик можуть бути використані, як бойові засоби, а також зброю, обладнання або засоби її доставки, призначені для використання таких агентів або токсинів у ворожих цілях або збройних конфліктах (ст. 1). Більшість країн (163) ратифікували КБТЗ, у той же час в світі склалася парадоксальна ситуація. А саме, на сьогодні не менш ніж 30 держав мають, якщо не систему виробництва б/з, то його ключові елементи [13], що обумовлює необхідність створення ефективного контролю, як системи заходів, що розробляються і здійснюються державними і міжнародними органами в цілях попередження тіншового (кримінального) використання біотехнологій. Основні принципи такого контролю містяться в КБТЗ. Однак, з цілого ряду причин ефективність міжнародних механізмів запобігання розповсюдженню б/з та засобів її доставки є далекою від досконалості. По-перше, КБТЗ не визначає основних понять, таких як «біотероризм», «біологічна зброя» тощо. На міжнародному рівні існує ряд документів, що частково заповнюють цю прогалину. Насамперед, це Протокол про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів і бактеріологічних засобів (Женева, 17.06.1925 р.), у якому для термінологічного визначення б/з використовується поняття «бактеріологічні засоби ведення війни». Однак, слід зауважити, що застосування б/з під час військових дій не може вважатися біотероризмом, рівно як і аварії на складах б/з та секретних заводах; побутові злочини; захворювання, викликані порушенням правил техніки безпеки медиками, біологами та інші нещасні випадки. По-друге, істотним недоліком КБТЗ, що знижує результативність її дії є досить обмежені форми контролю за нерозповсюдженням б/з, а тому неможливо перевірити, чи дотримується країна договору, який вона підписала, чи ні, а отже неможливе застосування й покарань за порушення вимог Конвенції. Зокрема, дозволяючи проводити контроль на оборонних або державних підприємствах, КБТЗ не передбачає можливості спостереження за комерційними структурами. Проте, саме в приватних структурах в даний час йде найбільш активна розробка біотехнологій. По-третє, КБТЗ не передбачає контроль за виробництвом і застосуванням б/з нового покоління, факторами ризику отримання якої є

інтенсивний розвиток біотехнологій, генної інженерії, молекулярної біології, методів клонування тощо. Посилює можливі наслідки отримання і застосування нових вражаючих БА реалізація програми «Геном людини» [14]. Якщо до цього додати слабо спостережувану ситуацію з поширенням біоматеріалів і критичних технологій які можуть бути використані для отримання б/з, то потенційні загрози в будь-який момент можуть стати реальними, що обумовлює особливу загрозу світовій стабільності, а можливо й існуванню людства. По-четверте, норма ст.3 КБТЗ встановлює обов'язок держав не передавати кому б то не було, ні прямо, ні побічно БА, токсини і засоби їх бойового застосування. Однак, хоча стосовно технологій з розробки б/з КБТЗ і говорить про заборону їх передачі кому-небудь, проте не встановлює заборону щодо надання в будь-якій формі допомоги державі, групам держав або міжнародним організаціям у виробництві або придбанні яким-небудь іншим способом будь-яких агентів, токсинів, зброї, обладнання або засобів доставки, зазначених у ст.1 КБТЗ. З цього випливає, що передачу відповідних технологій, які підпадають під заборону Конвенції, можливо здійснювати, як одну із форм надання допомоги (курсив - К.В.). Зазначене дає нам підстави вважати за доцільне включити дану заборону безпосередньо в текст КБТЗ, а не використовувати її «за замовчуванням». І, нарешті, значною вадою КБТЗ є те, що вона не заснувала спеціалізованої міжнародної організації (далі – МО) з контролю за виконанням її положень. Це має вельми важливе значення відносно проблеми протидії біотероризму, оскільки ефективність боротьби з цим небезпечним явищем багато в чому визначається дієвістю міжнародних механізмів у сфері запобігання розробки, зберігання і обігу БА. Чим надійніше буде функціонування такого механізму, тим менша ймовірність потрапляння б/з в руки терористів і, відповідно, використання її для вчинення біотерористичних актів. Відсутність же відповідної організації, істотно знижує ефективність міжнародного механізму у запобіганні розповсюдження б/з.

Для того, щоб компенсувати відсутність відповідної міжнародної організації, міжнародним співтовариством робилися спроби створення спеціальних інституціональних механізмів. Зокрема, це Спеціальна група держав-учасниць, завданням якої є визначення списку бактеріологічних і токсичних речовин, що можуть розцінюватися як б/з; це спеціальний Комітет 1540 по розгляду дії КБТЗ, метою якого є зміцнення зусиль із забезпечення повної імплементації усіма країнами Резолюції РБ ООН № 1540 та всеохоплюючий контроль за виконанням КБТЗ (термін Комітету продовжено Резолюцією РБ ООН № 2055 від 29.06.2012р.) [15]; це також група «Великої вісімки» що діє в рамках Ініціативи Глобального партнерства; це Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ); НАТО; Міжнародна федерація асоціацій з біобезпеки (IFBA); Австралійська група (АГ), якою розроблені загальні принципи експортних обмежень щодо БА, біотехнологій та обладнання подвійного призначення, що можуть бути використані для виробництва і розповсюдження б/з [16]; доповнює та посилює існуючі режими контролю над б/з та засобами її доставки, зокрема, керівних принципів КБЗТ та режиму експортного контролю АГ – Вассенарська домовленість (ВД) [17].

Провідна роль у сфері боротьби з біотероризмом належить міжнародній поліцейській організації Інтерпол, до компетенції якої входить боротьба з викраденням і захопленням небезпечних БА, які можуть використовуватися для

вчинення терактів. В складі Інтерпол діє Комітет по боротьбі з біотероризмом. Для оцінки рівня загрози біотероризму в країнах-учасниках створюються Інформаційно-довідкові центри Інтерполу [18]. За допомогою своїх Національних бюро, Інтерпол надає сприяння у виконанні запитів міжнародних правоохоронних організацій і правоохоронних органів різних держав у відповідності до їх міжнародних договорів. В Україні Національне центральне бюро Інтерпол представляє Міністерство внутрішніх справ України [19].

Одним з провідних гравців на світовій арені у боротьбі з міжнародним тероризмом є Шанхайська організація співробітництва (ШОС), в рамках якої прийнята Конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом (15.06.2001 р.), де йдеться про тероризм взагалі, без правового розмежування його видів, що в повному обсязі охоплює заборону на передачу знярядь і засобів вчинення актів біотероризму. Однак, більшість країн, у т.ч. Україна, використовують інші міжнародно-правові акти. Проте, на нашу думку, Україні для забезпечення своєї біобезпеки не завадило б вступити до ШОС та активно співпрацювати з нею шляхом приєднання до Шанхайської конвенції.

Слід зауважити, що спеціального універсального міжнародно-правового акта, який регулює механізм боротьби з біотероризмом не існує, а тому співробітництво держав в цій сфері ґрунтується на тих міжнародних документах, що діють у сфері боротьби з тероризмом, і які, тим чи іншим ступенем, стосуються злочинів, пов'язаних із застосуванням б/з в терористичних цілях. Це, наприклад, Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (07.12.1944 р.); Конвенція ООН з морського права (10.12.1982 р.); Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом (15.12.1997 р.); Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (09.12.1999 р.); Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (16.05.2005 р.) та інші. Однак в цілому, система обов'язкового міжнародного контролю за нерозповсюдженням б/з та засобів її доставки має досить обмежений характер, що значною мірою знижує ефективність її функціонування. Одним з найбільш серйозних недоліків режиму контролю за нерозповсюдженням б/з є відсутність в існуючих міжнародних договорах положень, які забезпечують створення ефективного механізму верифікації фактів розробки прототипів конкретних видів б/з і її компонентів. Найбільшою мірою це можна віднести до КБТЗ, наслідком чого може стати «розповзання» б/з і використання її в терористичних цілях. Скільки-небудь задовільний стан цієї системи (зокрема, щодо контролю за експортом технологій подвійного призначення), спостерігається тільки в рамках регіональних організацій, насамперед ЄС. Прикладом регіонального акта, який встановлює норми здійснення контролю за поширенням біологічних речовин є затвердені Директивою Ради ЄС №1334/2000 від 22.06.2000 р. Європейські правила експорту товарів і технологій подвійного призначення.

Міжнародне співробітництво України з питань боротьби з біотероризмом здійснюється шляхом приєднання України до відповідних міжнародних договорів, укладених у рамках ООН та інших міжнародних організацій, членом яких є Україна, а також шляхом взаємодії з ЄС відповідно до норм міжнародного права. Конструктивне партнерство з питань, що становлять взаємний інтерес з біотероризму, Україна здійснює з НАТО, СНД, ЄС, а також на двосторонньому

рівні. З 21.02.1975 р. Україна є повноправною державою-учасником КБТЗ, а з 2005 р. — повноправним членом експортного режиму АГ. Завдяки цьому Україна є членом усіх міжнародних режимів експортного контролю за передачами товарів «біологічного напрямку». Будучи країною-учасником ВД, перелік товарів подвійного використання її додатку, Україна розглядає як рекомендаційний. По зміцненню КБТЗ на національному рівні прийнято ряд законів і нормативних актів, метою яких є виключення можливості проведення діяльності на порушення вимог КБТЗ. Загалом, правовою основою боротьби з біотероризмом є Закон України від 20.03.2003 р. «Про боротьбу з тероризмом»; підґрунтям національної системи «експортного контролю» є закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 17.05.1991 р., «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20.02.2003 р. тощо. Відповідальність (позбавлення волі) за діяльність, що суперечить КБТЗ, передбачено у статтях 439 і 440 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р.

В Україні сьогодні є установи лікувально-медичного, наукового, спеціалізованого та виробничого профілю, які мають банки мікроорганізмів або працюють з продуктами їх життєдіяльності, що входять до сфери дії КБТЗ. З метою запобігання розповсюдженню знань та досвіду, пов'язаних зі ЗМЗ, у т.ч. б/з, в Україні створена Міжнародна міжурядова організація Український науково-технологічний центр (УНТЦ) [20], який фінансується США, Канадою та ЄС в рамках гранту за Глобальною програмою співпраці по нерозповсюдженню біологічної та хімічної зброї. В рамках відповідних ініціатив української сторони, незважаючи навіть на те, що США блокують підписання додаткового Протоколу до КБТЗ, між МОЗ України та Мініборони США укладено Угоду про співробітництво у галузі запобігання розповсюдженню технологій, патогенів та знань, які можуть бути використані в ході розробки б/з від 29.08.2005 р. [21], що встановлює порядок обміну між Україною та США біопатогенами та проведення спільних дослідницьких експериментів на об'єктах визначених МОЗ України. Згідно з Додатком № 1 до наказу МОЗ України від 14.12.1992 р. № 183, це, зокрема, дві референс-лабораторії Київського НДІ епідеміології та інфекційних хвороб, де зберігаються і досліджуються штам-референси збудників бактеріальних, вірусних і паразитарних захворювань III-IV груп небезпеки, а також гепатиту, сказу, лептоспірозу і токсинів, збудників холери та інших вібриозів людини; дві референс-лабораторії МОЗ України — з діагностики дифтерії та лабораторія збудників туляремії, лістеріозу та ерісіпелоїду Центральної СЕС (м. Київ); референс-лабораторія збудників вірусних і риккетсіозних захворювань I і II груп небезпеки Львівського НДІ епідеміології та гігієни (тобто, крім вірусних захворювань, там зберігаються всі види тифу, середземноморська та окопна лихоманка тощо); референс-лабораторія збудників чуми, бруцельозу, сибірської виразки, сапу, мелліоїдозу, легіонельозу Одеської протичумної станції; референс-лабораторії збудників грибкових і венеричних захворювань, спірохет III-IV груп небезпеки Харківського НДІ дерматології та венерології, а також збудників анаеробних інфекцій Харківського НДІ вакцин і сироваток. Крім того, в Україні є Центральний національний музей живих культур мікроорганізмів I-IV груп небезпеки при Київському НДІ епідеміології та інфекційних хвороб [22]. Тобто фактично, у тексті Договору 2005 р. між США та МОЗ України постулюється

факт наявності в Україні відповідної інфраструктури, яка володіє усіма необхідними компонентами (технологіями, патогенами і знаннями), достатніми для виготовлення б/з. Більш того, у подальших планах американського уряду співпраця з Мінагрополітики України та створення центру референс-лабораторій, в яких будуть вивчатися захворювання тварин. Це, зокрема, Центральна державна лабораторія ветеринарної медицини (м. Київ), Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини Академії сільськогосподарських наук (м. Харків) та ін. Існує також інформація, що у 2008 р. МОЗ України прийнято рішення про виділення Міноборони США земельної ділянки на території Інституту екологічної гігієни і токсикології ім. Л.І. Медведя (м. Київ), для створення лабораторії по зберіганню особливо небезпечних патогенів людського та тваринного походження, які можуть бути використані в розробці б/з.

Залишаючи осторонь політичний аспект цієї проблеми, на нашу думку, твердження про те, що в Україні немає і не було власної б/з, а також те, що Україна не проводить роботи по її створенню, є помилковим. Справа в тому, що за радянських часів низка НДІ України були об'єднані в рамках 7-го (спеціального) управління Міністерства сільського господарства СРСР, де за загальною секретною програмою «Екологія» проводилися роботи з розробки б/з ураження сільськогосподарських рослин і тварин [23, с. 12]. Після розпаду СРСР система державних підприємств по виготовленню і розробці б/з вийшла з-під сфери державного контролю. Багато з них прийшли в занепад і припинили існування, проте старі виробничі потужності, кваліфіковані фахівці і відповідні знання та технології частково збереглися і можуть бути використані для вчинення терористичних актів. У цьому зв'язку слід відзначити, що активізація в Україні досліджень з так званої «оцінки загрози», яку США виправдовує необхідністю боротьби з біотероризмом, викликає певні запитання, особливо з позиції статей 1 і 4 КБТЗ та резолюції РБ ООН № 1540, адже такі роботи передбачають не тільки традиційне для «захисної» тематики вивчення вражаючої дії відомих БА, але й спроби практичного створення нових, у т.ч. генетично змінених агентів у рамках моделювання відповідних можливостей терористичних організацій. І, що вкрай небезпечно — це те, що США втягують у розробку б/з інші країни світу. Зокрема, крім України, подібна співпраця існує також між США і Грузією, Узбекистаном, Казахстаном та Азербайджаном. Більш того, останнім часом активізація біогенетичних досліджень під гаслом «боротьби з біотероризмом» спостерігається й серед інших країн, у тому числі ЄС, що підвищує загрозу потрапляння відповідних розробок у руки терористичних організацій, а також й небезпеку застосування б/з для ведення «прихованої війни». Зазначене потребує усвідомлення урядів всіх держав в необхідності як мого скорішої універсалізації КБТЗ, а також розробки і прийняття: а) юридично зобов'язуючого документу у вигляді Протоколу до КБТЗ; б) міжнародного кодексу поведінки учених в біологічній сфері, в цілях запобігання можливості використання знань учених і результатів їх досліджень для розробки б/з або в інших цілях, несумісних з КБТЗ. Ці питання вже неодноразово обговорювалися на зустрічах експертів та на щорічних зустрічах держав-учасниць КБТЗ, проекти відповідних документів також вже розроблено, залишилося тільки дійти згоди.

Висновок. Оскільки єдиного універсального міжнародно-правового акту з питань протидії біотероризму не існує, вкрай актуальною є розробка і прийняття спеціальної міжнародної Конвенції про боротьбу з біотероризмом, яка б визначила загальне юридичне поняття біотероризму, встановила вимоги щодо заборони експериментування, пов'язаного з викидом у відкриту атмосферу патогенів або токсинів шкідливих для людей, тварин і рослин, а також вимоги щодо відповідальності Сторін за порушення вимог цієї Конвенції. При цьому, необхідним є те, щоб такий документ охоплював своєю дією всі природні або штучно створені БА, токсини або їх компоненти, вироблені в кількостях, які не призначені для профілактичних, захисних або інших мирних цілей, а також науково-технічні досягнення в галузі мікробіології, біотехнології, молекулярної біології, генної інженерії та будь-яких інших результатів геномних досліджень, у зв'язку з можливостями їх використання в цілях створення б/з.

Стосовно ж національного законодавства України, то можна було б рекомендувати наступне: а) розробити стратегічний документ, що визначає засади державної політики у сфері протидії біотероризму; б) розробити і прийняти спеціальний закон, що врегулював би питання протидії біотероризму з покладанням відповідальності за його виконання на конкретні державні структури відповідно до їх компетенції, зокрема Службу безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій, МОЗ України, Мінагрополітики України тощо, включаючи повноваження і відповідальність національного органу з виконання КБТЗ; в) визначити та ухвалити перелік вичерпних заходів національного контролю за виконанням основних положень КБТЗ усіма організаціями і установами біологічного профілю, незалежно від їх відомчої приналежності та форм господарювання; г) встановити підвищену відповідальність вчених і наукових колективів, які працюють з БА або токсинами. Зазначені нами рекомендації засновані на тому, що на законодавчому рівні питання біобезпеки, зокрема у сфері протидії біотероризму, в повному обсязі не відрегульовані.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення РНБО України «Про заходи щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні»: Указ Президента України № 388 від 08.06.2012р. // Офіційний вісник України. – 19.02.2013. – № 11. – Ст. 425.
2. Официальные отчеты ГА ООН 49-й сессии: Доп. № 49 (А/49/49). – С. 409 –412.
3. Федоров Л.А. Советское биологическое оружие: история, экология, политика. /Л.А. Федоров. – М.: МСоЭС, 2006. – 302 с.
4. Маркова Ю.А. и др. Растения как возможные резервуары бактерий, патогенных для человека и животных: Доклады АН. 2002г. – Том 386. – С. 277 – 279, 454 – 456.
5. Бобылов Ю.А. Генетическая бомба. Тайные сценарии биотерроризма // Национальная безопасность. – № 2. – М.: Белые Альвы. – 2006. – 240 с.
6. Декларация по химическому и биологическому оружию: принята 42-й Всемирной медицинской ассамблеей (октябрь 1990г. Калифорния, США) / Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ: документи міжнародних організацій // Українсько-американське бюро захисту прав людини, Амстердам – Київ, 1996.
7. Борьба с международным терроризмом: сб. документов / сост. К.Л. Бекяшев, М.Р. Авясов [науч.

- ред. В.В. Устинов]. – М.: ТК Велби, Проспект. – 2005. – 672 с.
8. СІПРІ 2012: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова [гол. ред. Л.Шангіна та ін.] – К.: Заповіт, 2013. – 464 с.
9. Інтерпол: Мир не готов противостоять биотерроризму. 23.02.2005 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2ro5/02/23>
10. Очертания будущего мира: Отчет по Проекту 2020 Национального совета по разведке США – 2004 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dni.gov/nic/NIC_2020
11. Глобальные тенденции – 2015: диалог о будущем негосударственных экспертов и Национального совета по разведке США – 2000 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.dni.gov/nic/NIC_global
12. Конвенция о запрещении разработки, производства и накопления запасов бактериологического (биологического) и токсического оружия и об их уничтожении (11.06.1972 г.) // Действующее международное право. В 3-х т. / Сост. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. Т.2. – М.: Политиздат, 1999. – С. 436 – 441.
13. Халезов Д.А. Био-терроризм в США / Д.А. Халезов / Nexus, 2010 – с. 32 – 49.
14. Глобализация, биологическая безопасность и будущие науки о жизни: доклад Комитета по передовым технологиям и предотвращению их использования в качестве биологического оружия Национальной Академии Наук США]. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ij.rossia.org/users/varjag_2007/2009/
15. UN Security Council resolutions № 1540 (28.04.2004), and № 1977 (20.04.2011). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.brad.ac.uk/acad/sbtwc/other/BTW>
16. Цели и задачи Австралийской группы: 27.04.2013 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.australiagroup.net/ru/<http://www.australiagroup.net/>
17. Вассенаарська домовленість щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання (01.07.1996 р. зі змін. 2003 р.). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
18. Офіційний сайт Інтерполу. 29.04.2013 р. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.interpol.int/Public/BioTerrorism/>
19. Про Національне центральне бюро Інтерполу: постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 220 (із змін. 13.06.2012). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
20. Угода про створення Українського науково-технологічного центру: Указ Президента № 202/94 від 04.05.94 // Офіційний вісник України. – 05.02.2007. – № 6. – Ст. 238.
21. Угода між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки стосовно співробітництва у галузі запобігання розповсюдженню технологій, патогенів та знань, які можуть бути використані в ході розробки біологічної зброї: дата підписання: 29.08.2005 р. / Офіційний вісник України. – 26.12.2008. – № 96. – Ст. 3188.
22. Про режим роботи з патогенними мікроорганізмами: Наказ МОЗ України від 14.12.1992 р. № 183 (Додаток № 1). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon.nau.ua/doc>
23. Саурин А.И. Интервью // Новгородские ведомости. – 2008. – № 77. – С. 11 – 16.

